

Бредіхіна Вікторія Леонідівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРИРОДНИХ СЕРЕДОВИЩ ІСНУВАННЯ ДИКОЇ ФЛОРИ І ФАУНИ В УКРАЇНІ

Підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом та ратифікувавши численні міжнародні конвенції у природоохоронній сфері, Україна, виявила намір підтримання світових та, зокрема, європейських цінностей у сфері охорони навколишнього природного середовища, реалізації принципів сталого розвитку і зеленої економіки, збереження біологічного і ландшафтного різноманіття.

Однією з ланок сучасного міжнародного співробітництва є охорона природних середовищ існування дикої флори і фауни, основні засади якої передбачені, зокрема, Конвенцією про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 р.). Остання закріпила обов'язки держав вживати відповідних і необхідних законодавчих та адміністративних заходів для забезпечення охорони середовищ існування видів дикої флори та фауни, особливо тих, яким загрожує зникнення; враховувати у своїй політиці потреби охорони природних територій для того, щоб уникнути будь-якої деградації таких

територій або у міру можливості звести їх до мінімуму; приділяти особливу увагу охороні територій, що мають значення для мігруючих видів, зокрема, таких територій, як місця зимівлі, скупчення, годівлі, виведення потомства чи линяння та тих, що розташовані у прикордонних районах.

У 2003 році Україна стала учасницею Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (м. Київ), і у 2009 р. ратифікувала Протокол до неї про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття. Важливо, що ст.3 цього Протоколу закріпила поняття *природного середовища існування* – як території суходолу або акваторії, які вирізняються своїми географічними, абіотичними та біотичними факторами, де організм або популяція виникли природно. Зауважимо, що вказаний Протокол, крім «природного середовища існування», містив визначення й «*напівприродного середовища існування*», що означає середовище існування, яке зазнало й зазнає змін у результаті людської діяльності, але ще містить види, які природно виникли на цій території.

Українським законодавством було запропоновано поняття «*середовище існування рослин і тварин*», запроваджене Загальнодержавною програмою формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, що визначалось як сукупність умов середовища (абіотичних та біотичних), в яких існує особина, популяція або вид, і без яких вони не в змозі існувати. Вказаний документ також містив дефініції інших видів територій, які можуть слугувати середовищем існування об'єктів рослинного та тваринного світу, – таких як природний регіон, природний коридор, природний ландшафт.

На сьогодні нашою державою зроблені певні кроки на шляху наближення до міжнародних стандартів і підходів у сфері охорони довкілля та окремих його компонентів, імплементації відповідних європейських екологічних норм. Аналізуючи сучасне національне законодавство можна виділити декілька основних напрямків правового забезпечення охорони природних та напівприродних середовищ існування рослинного та тваринного світу в Україні.

Перший – це облік та охорона територій, які є місцем зростання або перебування об'єктів рослинного та тваринного світу, встанов-

лення заповідного чи іншого спеціального правового режиму на них. До таких заходів можна віднести: а) створення національної екологічної мережі з виділенням ключових та сполучних територій, які безпосередньо є місцями перебування популяцій дикої флори і фауни, а також шляхами міграції диких тварин; б) резервування та подальше надання статусу заповідних територіям, що є середовищем існування рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин, оголошення таких територій об'єктами природно-заповідного фонду; в) визначення і охорона місць розмноження та проживання диких тварин (нір, хаток, лігв, мурашників, бобрових загат, місць токування, линяння, гніздових колоній птахів, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ тощо); г) з метою збереження і поліпшення екологічного стану заповідних територій розробка і запровадження для них більш суворих екологічних нормативів, ніж ті, що встановлені для всієї території України; г) збереження водно-болотних угідь як середовища існування водоплавних птахів; д) охорона та збереження пралісів, квазіпралісів та природних лісів; е) встановлення охоронних зон тощо.

Другий, не менш важливий напрямок полягає у відповідному регулюванні господарської та іншої діяльності, яка може негативно впливати на середовище існування рослинного та тваринного світу. Так, національне законодавство містить вимоги щодо охорони середовища існування рослинного та тваринного світу, умов розмноження і шляхів міграції тварин при: а) розміщенні, проектуванні та забудові населених пунктів, підприємств, споруд та інших об'єктів; б) удосконаленні існуючих і впровадженні нових технологічних процесів; в) введенні в господарський обіг цілинних земель, заболочених, прибережних і зайнятих чагарниками територій, меліорації земель; г) здійсненні лісових користувань і лісгосподарських заходів, зокрема, заготівлі деревини, рубок дерев, ліквідації захаращеності; г) проведенні геологорозвідувальних робіт, видобуванні корисних копалин; д) визначенні місць випасання і прогону свійських тварин; е) розробленні туристичних маршрутів, організації місць відпочинку населення та інших видів діяльності.

Крім того, законами України «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про природно-заповідний фонд» та ін. встановлені

прямі заборони щодо деяких видів діяльності в межах територій, що можуть вважатись середовищем існування особливо цінних, рідкісних видів тварин і рослин. Так, забороняються: всі види рубок, у тому числі санітарні, рубки формування і оздоровлення лісів (крім догляду за лінійними об'єктами та вирубування окремих дерев під час гасіння пожежі), будівництво споруд, прокладання шляхів, лінійних та інших об'єктів транспорту і зв'язку, випасання худоби, проїзд транспортних засобів; при дозволеній заготівлі деревини вирубка або пошкодження дерев з гніздами рідкісних видів птахів, занесених до Червоної книги України; введення в експлуатацію об'єктів і застосування технологій без забезпечення їх засобами захисту тварин та середовища їх існування; в період масового розмноження тварин – проведення робіт та заходів, які є джерелом підвищеного шуму та неспокою тощо.

Третім напрямом є встановлення юридичної відповідальності за порушення вимог щодо охорони середовища існування рослинного та тваринного світу, шляхів міграції диких тварин та збільшення відповідних санкцій. Так, у 2017 році шляхом внесення змін до КУпАП у п'ять разів були збільшені штрафи за різноманітні види знищення місць існування дикої флори і фауни, зокрема, шляхом підпалу лісу (ст. 77), його засмічення відходами (ст. 73) і у десять разів – безпосередньо за порушення вимог щодо охорони середовища перебування і шляхів міграції, переселення, акліматизації та схрещування диких тварин (ст. 87). Деяких змін в цій сфері зазнав і Кримінальний кодекс України, зокрема, ст. 246, де нарешті були збільшені у 5-6 разів розміри штрафів за незаконну порубку дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяла істотну шкоду, а також вчинення таких дій на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду або в інших особливо охоронюваних лісах. Кримінальна відповідальність також передбачена за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252), знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу (ст. 245) та за масове знищення рослинного або тваринного світу, зокрема, шляхом отруєння атмосфери або водних ресурсів – екоцид (ст. 441).